

Milan
Kundera

SMEŠNE
LJUBAVI

Preveo sa češkog
Aleksandar Ilić

■ Laguna ■

Naslov originala

Milan Kundera

SMĚŠNÉ LÁSKY

Copyright © 1968, 1994, Milan Kundera

All rights reserved.

All adaptations of the work for film, theatre, television and radio are strictly prohibited.

Sve adaptacije dela za film, pozorište, televiziju i radio strogo su zabranjene.

Translation copyright © za srpsko izdanje 2024, LAGUNA

SMEŠNE LJUBAVI

Sadržaj

Niko se neće смејати	9
Zlatna jabuka večite želje	47
Lažni auto-stop.	69
Symposion	93
Neka stari mrtvi ustupe mesto mladim mrtvima	135
Doktor Havel posle deset godina.	159
Eduard i Bog	195

Niko se neće смејати

1

„Sipaj mi još šljivovice“, kazala je Klara, a ja nisam imao ništa protiv. Povod za otvaranje boce nikako nije bio izuzetan, ali je postojao: tog dana sam primio priličan honorar za poslednji nastavak moje studije, objavljivane u stručnom likovnom časopisu.

Već samo objavljivanje studije predstavljalo je iznenađenje. Jer to što sam napisao bile su same žaoke i polemike. Moja studija je zbog toga bila najpre odbijena u časopisu *Likovna misao*, u kojem je redakcija bradatija i opreznija, a tek zatim objavljena u manjem, konkurentskom likovnom časopisu, u kojem su urednici mlađi i smeliji.

Honorar mi je na fakultet doneo poštar; zajedno sa honorarom i neko pismo, beznačajno pismo; u tek rođenom osećanju da sam ravan Bogu, jedva da sam ga jutros pročitao. Ali sada, kod kuće, dok se vreme bližilo ponoći, a sadržina boce dnu, uzeh pismo sa stola da nam posluži za uveseljavanje.

„Uvaženi druže i – ako dopuštate da vas tako oslovim – dragi kolega!“, čitao sam Klari naglas. „Oprostite, molim vas, što vam pišem ja, čovek sa kojim nikada u životu niste

razgovarali. Obraćam vam se s molbom da budete ljubazni i pročitate priloženi rad. Ne poznajem vas, doduše, lično, ali vas cenim kao čoveka čije su me ocene, misli i zaključci iznenadili potpunim slaganjem sa rezultatima mog vlastitog istraživanja da me je to sasvim prenerazilo. Tako, na primer, iako se klanjam pred vašim ocenama i uporednom analizom, u čemu ste možda u prednosti, ipak vas naglašeno upozoravam da sam misao o tome kako je češka umetnost uvek bila bliska narodu izgovorio pre nego što sam pročitao vašu raspravu. To bih lako mogao dokazati jer za to, pored ostalog, imam i svedoke. Ali o tome samo uzgred, jer je vaša rasprava...“, sledilo je dalje uzdizanje moje veličine, a zatim molba: da li bih bio ljubazan da za časopis *Likovna misao*, u kojem njegov tekst već duže od pola godine odbijaju i ne uvažavaju, napišem recenziju. U časopisu su izjavili da će moja ocena presuditi, tako da sam ja sada poslednja autorova nada, jedini zračak svetlosti u njegovom neprolaznom mraku.

Podsmevali smo se gospodinu Zatureckom, čije nas je pompezno ime opčinilo; šalili smo se s njim, naravno, u najplemenitijoj nameri, jer su me pohvale, kojima me je obasuo, u savezu sa znamenitom šljivovicom, sasvim omekšale. Toliko sam bio omekšao da sam u tim nezaboravnim trenucima voleo čitav svet. Naravno, od celog sveta najviše Klaru, već i zato što je sedela nasuprot meni, dok su mi ostali svet skrivali zidovi moje mansarde. I, kako trenutno nisam imao ništa čime bih mogao da nagradim svet, nagrađivao sam Klaru. Barem obećanjima.

Klara je bila dvadesetogodišnja devojka iz dobre porodice. Šta to pričam: iz dobre! Bila je iz odlične porodice! Tatice, bivši direktor banke, kao predstavnik krupne buržoazije – tokom pedesetih godina – iseljen je u selo Čelakovice, daleko od Praga. Kćerkica nije imala povoljnu karakteristiku i zato

je radila kao kroјačica u jednoј od velikih radionica praških modnih kuća. Sedeo sam preko puta nje i trudio se da uvećam njenu naklonost lakomislenom pričom o prednostima zanimanja koje sam joj obećao da će dobiti uz pomoć moјih prijatelja. Tvrdio sam kako je besmisleno da tako lepa devojka traći lepotu nad šivaćom mašinom i odlučio sam da ona treba da postane manekenka.

Klara nije imala ništa protiv i proveli smo noć u srećnoj harmoniji.

2

Čovek prolazi kroz sadašnjicu vezanih očiju. Sme samo da sluti i nagađa *šta*, u stvari, on živi. Tek kasnije, odvezuju mu maramu sa lica i on, kad osmotri prošlost, utvrđuje šta je živeo i kakav je to imalo smisao.

Te večeri pretpostavljao sam da proslavljam svoje uspehe, a uopšte nisam slutio da je to proslava otvaranja izložbe moga kraja.

I zato što to nisam ni slutio, sledećeg jutra probudio sam se u sjajnom raspoloženju, i dok je Klara pokraj mene još uvek slatko uzdisala, uzeo sam tekst priložen uz pismo i pročitao ga sa nemarnom ravnodušnošću.

Naslov je glasio: *Mikolaš Aleš, majstor češkog crteža*, a rad zaista nije zasluživao ni ono pola časa nepažnje koje sam mu poklonio. Bio je to skup očiglednosti, sakupljenih na gomilu, bez ikakvog smisla za uzajamnu povezanost i bez ijednog traga ambicije autora da tim banalnostima doda makar jednu sopstvenu misao.

Bilo je sasvim jasno da je reč o gluposti. Doktor Kalousek, urednik *Likovne misli* (inače neobično odvratан čovek),

istog je dana, uostalom, telefonski potvrdio moj zaključak; pozvao me je na fakultet: „Molim te, jesi li dobio traktat od onog Zatureckog? Molim te, napiši recenziju, tri recenzenta su ga već pocepala, a on još uvek gnjavi; sada je uobrazio da si ti jedini pravi autoritet. Napiši u dve rečenice da je to glupost, ti to već umeš, otrovan si za dvojicu, i svi ćemo biti mirni.“

Samo, sada se u meni nešto pobunilo: zbog čega baš *ja* treba da budem dželat gospodina Zatureckog? Da li ja za to dobijam uredničku platu? Uostalom, pamtio sam suviše dobro kako su i meni u *Likovnoj misli* iz opreznosti odbili tekst; pored toga, ime gospodina Zatureckog bilo je blisko povezano sa sećanjem na Klaru, šljivovicu i prekrasno veče. I najzad – neću to poricati, to je ljudski – mogao sam na prste izbrojati ljude koji misle da sam „pravi autoritet“: zbog čega da se sada i toga jednog odričem?

Završio sam razgovor sa Kalousekom nekakvom duhovitom neodređenošću, koju je on mogao smatrati za obećanje, a ja za izgovor i spustio slušalicu čvrsto rešen da recenziju o tekstu gospodina Zatureckog nikad ne napišem.

Umesto toga, uzeo sam hartiju i napisao gospodinu Zatureckom pismo u kojem sam izbegao bilo kakvu ocenu njegovog rada, uz izgovor da su moja shvatanja o slikarstvu devetnaestog veka – prema opštem mišljenju – iskrivljena i nastrana i da bi zato moja podrška – posebno u redakciji *Likovne misli* – mogla više da mu naškodi nego da koristi; pritom sam gospodina Zatureckog obasuo prijateljskom rečitošću koja je očigledno svedočila o mojoj naklonosti.

Tek što sam bacio pismo u poštansko sanduče, a već sam zaboravio gospodina Zatureckog. Ali gospodin Zaturecki nije zaboravio mene.

3

Jednog lepog dana, upravo kad sam završavao predavanje (predajem istoriju slikarstva na fakultetu), na vrata slušao-nice je zakucala naša sekretarica, gospođa Marija, ljubazna starija dama koja mi ponekad skuva kafu i spasava me od nepoželjnih ženskih glasova koji me traže preko telefona. Promolila je glavu u slušaonicu i javila mi kako me navodno čeka nekakav gospodin.

Gospode se ne bojim – zato sam pozdravio slušaoce i dobro raspoložen izašao u hodnik. Tamo se preda mnom klanjao omaleni čovečuljak u iznošenom crnom odelu i beloj košulji. Veoma učtivo, saopštio mi je da je on Zaturecki.

Pozvao sam gosta u jednu od slobodnih prostorija, ponudio ga da sedne u naslonjaču i veselo započeo razgovor o svemu i svačemu, od bednog leta do praških izložbi. Gospodin Zaturecki se veoma vaspitano slagao sa svakom mojom dosetkom, ali je u isto vreme pokušavao da svaku moju primedbu nekako dovede u vezu sa svojim radom o Mikolašu Alešu, koji je odjednom počeo da lebdi između nas u svojoj nevidljivoj supstanci kao neodoljivi magnet.

„Rado bih napisao recenziju o vašem radu“, najzad sam se izjasnio, „ali već sam vam u pismu objasnio kako mene niko ne smatra stručnjakom za češki devetnaesti vek, i da sam, štaviše, u sukobu sa redakcijom *Likovne misli*, u kojoj misle da sam nepopravljivi modernista, tako da bi vam moja pozitivna recenzija mogla naneti samo štetu.“

„O, vi ste suviše skromni“, odgovorio je gospodin Zaturecki, „vi, takav znalac, kako možete tako crno prikazivati svoj položaj! U redakciji su mi kazali da sve zavisi upravo od vaše ocene. Ako se vi založite za moj tekst, objaviće ga.“

Vi ste moj jedini spas. Moje delo je rezultat trogodišnjeg istraživačkog rada. I sada je sve u vašim rukama.“

Kako lakomisleno i od kako nepouzdana građe zida čovek svoje izgovore! Nisam znao šta da odgovorim gospodinu Zatureckom. Pogledao sam ga nehotice u lice i spazio da me posmatraju ne samo male, starinske i nevine naočare već i moćna, duboka vertikalna bore na čelu. U kratkom časku lucidnosti osetih da me podilazi jeza. Ta bora, usredsređena i uporna, otkrivala je, naime, ne samo duševne muke koje je njen vlasnik apsolvirao nad crtežima Mikolaša Aleša već i neobičnu snagu volje. Izgubio sam prisustvo duha i svaki pametan izgovor. Znao sam da recenziju neću napisati, ali sam znao i da nemam snage da to kažem kukavnom čovečuljku u lice.

Zato sam počeo da se osmehujem i nešto neodređeno obećavam. Gospodin Zaturecki je zahvalio i rekao da će ubrzo ponovo doći da se raspita. Rastali smo se uz osmehe.

Kroz nekoliko dana je zaista došao. Vešto sam ga izbegao, ali me je navodno već sledećeg dana opet tražio na fakultetu. Shvatio sam da stvari stoje rđavo. Odmah sam otišao kod gospođe Marije i sproveo potrebna obezbeđenja.

„Marija, molim vas, kada me onaj gospodin bude ponovo tražio, recite mu da sam na studijskom putovanju u Nemačkoj i da se vraćam za mesec dana. Još nešto: znate da sve časove držim utorkom i sredom. Tajno ih premeštam za četvrtak i petak. To će biti poznato samo slušaocima, nemojte o tome nikome govoriti, a raspored na tabli neka ostane isti. Moram se povući u ilegalnost.“

4

Gospodin Zaturecki se zaista ubrzo pojavio na fakultetu i bio je očajan kada ga je sekretarica obavestila da sam iznenada

otputovao u Nemačku. „Pa to nije moguće! Gospodin asistent treba da napiše recenziju o meni! Kako je samo mogao tako da otputuje!“ „Ne znam“, odgovorila je gospođa Marija, „ali znam da će se za mesec dana vratiti.“ „Još jedan mesec“, jadikovao je gospodin Zaturecki, „a da li možda znate njegovu adresu u Nemačkoj?“ „Ne znam“, odgovorila je gospođa Marija, i ja sam mesec dana bio miran.

Ali mesec dana protiče brže nego što se čovek nada i gospodin Zaturecki je ponovo stajao u kancelariji. „Ne, još se nije vratio“, kazala mu je gospođa Marija, a kada me je nešto kasnije srela, očajnički je zavapila: „Onaj vaš čovečuljak je opet bio tu, za ime boga, šta da mu kažem?“ „Marija, recite mu da sam u Nemačkoj dobio žuticu i da ležim u bolnici u Jeni.“ „U bolnici!“, vrisnuo je gospodin Zaturecki kada je posle nekoliko dana došao da me potraži kod gospođe Marije. „To nije moguće! Gospodin asistent mora da napiše recenziju o meni!“ „Gospodine Zaturecki“, odvrtila je sekretarica prekorinim glasom, „gospodin asistent leži negde u inostranstvu ozbiljno bolestan, a vi mislite samo na svoju recenziju.“ Gospodin Zaturecki se pogrbio, otišao, ali je za četrnaest dana ponovo stajao u kancelariji. „Poslao sam gospodinu asistentu u Jenu preporučeno pismo na adresu bolnice – a pismo se vratilo natrag!“ „Poludeću od tog vašeg čovečuljka“, rekla mi je sledećeg dana gospođa Marija. „Ne ljutite se, ali nisam mogla drukčije. Morala sam mu kazati da ste se vratili. Morate to s njim srediti sami.“

Nisam se ljutio na gospođu Mariju. Učinila je koliko je mogla. A ja se, uostalom, uopšte nisam osećao poražen. Znao sam da sam neuhvatljiv. Živeo sam isključivo tajno. Četvrtkom i petkom tajno sam predavao, utorkom i sredom tajno se uvek grbio u vratima kuće preko puta fakulteta i смејao se posmatrajući gospodina Zatureckog kako stražari

ispred zgrade i čeka da se pojavim. Želeo sam da stavim cilindar na glavu i da zalepim lažnu bradu. Osećao sam se kao Šerlok Holms, kao maskirani Džek, kao Nevidljivi čovek koji korača gradom, osećao sam se kao dečak.

Jednog dana, međutim, gospodinu Zatureckom je dojadilo da stražari i oštro je napao gospođu Mariju. „Kada zapravo drug asistent predaje?“ „Tamo imate raspored“, pokazala je gospođa Marija na tablu – u iscrtanim kvadratima, sa uzornom preglednošću, bila su upisana sva predavanja.

„To mi je poznato“, nije se dao otkačiti gospodin Zaturecki. „Samo što drug asistent ovde nikad ne predaje ni utorkom niti sredom. Da li je prijavljen kao bolestan?“

„Nije“, odgovorila je zbunjeno gospođa Marija.

I tada se čovečuljak ustremio na gospođu Mariju. Zamerio joj je zbog nereda u rasporedu. Ironično je pitao kako to da ne zna kada se i gde koji pedagog nalazi. Obavestio je da će se na nju žaliti. Vikao je. Izjavio je da će se žaliti i na druga asistenta, koji ne predaje, iako bi trebalo da predaje. Pitao je da li je prisutan rektor.

Na nesreću, rektor je bio prisutan.

Gospodin Zaturecki je zakucao na rektorova vrata i ušao. Za oko deset minuta vratio se u kancelariju gospođe Marije i strogo je upitao za adresu mog stana.

„Litomišl, Skalnikova 20“, odgovorila je gospođa Marija.

„Kako to, Litomišl?“

„U Pragu gospodin asistent ima samo privremeni boravak i ne želi da ikome saopštavam...“

„Zahtevam da mi saopštite adresu praškog stana druga asistenta“, vikao je čovečuljak drhtavim glasom.

Gospođa Marija je sasvim izgubila hrabrost. Predala mu je adresu moje mansarde, mog ubogog utočišta, moje slatke jazbine u kojoj je trebalo da budem ulovljen.

5

Da, moj stalni boravak je Litomišl; tamo imam majku, drugove i uspomene na oca; kad god mogu, bežim iz Praga i radim i pišem kod kuće, u malom stanu svoje majke. Tako se i desilo da sam formalno zadržao taj stan kao stalni boravak, a u Pragu se nisam potrudio čak ni da iznajmim pristojnu garsonjeru, kako nalaže red, već sam stanovao u Vršovica-ma, kao podstanar, u maloj, sasvim odvojenoj mansardi, čije sam postojanje krio da bih izbegao nepotrebne susrete nezvanih gostiju sa raznim mojim privremenim sustanarkama ili gošćama.

Ne mogu poreći kako upravo zbog toga nisam imao baš najbolju reputaciju u zgradi. Kada sam odlazio u Litomišl, pozajmljivao sam nekoliko puta sobicu drugovima, koji su se ovde, izgleda, suviše dobro zabavljali i čitavu noć nisu dopuštali stanarima da sklope oči. To je sve podbunjivalo neke stanare, vodili su protiv mene tihi rat, koji se povremeno ispoljavao u ocenama uličnog odbora o meni, pa čak i u jednoj žalbi stambenom odseku.

U vreme o kojem govorim, Klari se već činilo napornim da dolazi na posao čak iz Čelakovica i tako je počela da ostaje kod mene i preko noći. Najpre samo nesmelo i izuzetno, zatim je kod mene ostavila jednu haljinu, pa nekoliko haljina, i ubrzo su se u uglu plakara gužvala moja dva odela, a sobica je bila pretvorena u damski salončić. Klara mi se sviđala; bila je lepa; radovalo me je što se ljudi okreću za nama dok šetamo; bila je trinaest godina mlađa od mene, što mi je podizalo ugled kod studenata; jednostavno, imao sam hiljadu razloga da je zadržim. Ipak, nisam želeo da se zna kako Klara stanuje kod mene. Bojao sam se ogovaranja

u zgradi; bojao sam se da neko ne napadne mog dobrog starog stanodavca, koji je najveći deo godine provodio van Praga, bio veoma diskretan i nije se mešao u moje stvari; bojao sam se da će jednog dana, nerado i teška srca, doći da me moli da zbog njegovog dobrog glasa otkažem gospodici gostoprinstvo. Zato je Klara dobila stroge instrukcije da nikome ne otvara vrata.

Tog dana je Klara bila sama kod kuće. Dan je bio sunčan i u mansardi je bilo sparno. Zato se Klara gola valjuškala na mom kauču, zanimajući se posmatranjem tavanice.

Odjednom se začulo lupanje na vratima.

To nije bilo ništa neobično. U mansardi nije bilo zvon-ceta, tako da je svako ko bi dolazio morao da lupa na vrata. Klara nije dozvolila da je buka uznemiri, niti je nameravala da prestane sa razgledanjem tavanice. Ali lupanje nije pre-stajalo; naprotiv, nastavljalo se s mirnom i neshvatljivom upornošću. Klara je počela da se nervira i da zamišlja kako pred vratima stoji čovek koji će polako i značajno obrnuti unutrašnji deo repera na sakou, čovek koji će je zatim oštro napasti – zbog čega ne otvara vrata, šta prikriva i da li je tu prijavljena. Klaru je obuzelo osećanje krivice, odvojila je pogled od tavanice i počela brzo da traži haljinu. Ali lupanje je tako uporno odjekivalo da u pometnji nije našla ništa drugo nego moj kišni mantil koji je visio u predsoblju. Obukla ga je i otvorila vrata.

Tamo, međutim, umesto zlog lica istražitelja, ugledala je samo čovečuljka koji se klanjao: „Da li je gospodin asistent kod kuće?“ „Ne, nije...“ „Šteta“, odgovorio je čovečuljak i veoma se učtivo izvinio zbog uznemiravanja. „Znate, gospodin asistent treba da napiše recenziju o meni. Obećao mi je to, a stvar je veoma hitna. Ako mi dozvolite, ostavio bih mu poruku.“

Klara je čovečuljku dala hartiju i olovku i ja sam još iste večeri saznao da je sudbina studije o Mikolašu Alešu samo u mojim rukama i da gospodin Zaturecki sa dubokim poštovanjem očekuje moju recenziju, i zato će ponovo pokušati da me nađe na fakultetu.

6

Prekosutra, gospođa Marija mi je ispričala kako joj je gospodin Zaturecki pretio, kako je vikao i otišao da se žali; glas joj je podrhtavao i gotovo je zaplakala; naljutio sam se. Sasvim dobro sam razumeo da je sekretarica, koja se sve do sada smejala mojoj igri skrivanja (iako sam uveren da je to bilo više iz ljubaznosti nego zbog iskrene radosti), sada uvređena i da, razumljivo, uzrok svih neprijatnosti vidi u meni. I kada sam u to ubrojao otkrivanje tajne moje mansarde, uporno lupanje na vrata u trajanju od deset minuta, kao i zastrašivanje Klare, moja je ljutnja prerasla u bes.

I dok sam hodao tamo-amo po kancelariji gospođe Marije, grizao usne, besneo i smišljao osvetu, vrata se odjednom otvoriše i u njima se pojavi gospodin Zaturecki.

Čim me je ugledao, preko lica mu je preleteo blesak sreće. Poklonio se u znak pozdrava. Došao je malo prerano, došao je pre nego što sam uspeo da odmerim osvetu.

Upitao me je da li sam sinoć primio njegovu poruku.

Ćutao sam.

Ponovio je pitanje.

„Primio sam je“, odgovorih.

„I napisaćete, molim vas, tu recenziju?“

Video sam ga pred sobom: bolešljivog, upornog, očajnog; posmatrao sam vertikalnu boru koja je ucrtala na njegovom

čelu liniju jedine strasti; posmatrao sam ovu prostu liniju i shvatio da je to vertikalna određena dvema tačkama: mojom recenzijom i njegovom studijom; da osim poroka te manijačke vertikale, u njegovom životu postoji jedino askeza sveca. I u tom času setih se zlobnog rešenja.

„Nadam se, gospodine Zaturecki, da vam je jasno kako posle sinoćnjeg događaja ja sa vama više nemam o čemu da razgovaram“, rekao sam.

„Ne razumem vas.“

„Ne pretvarajte se. Sve mi je kazala. Suvišno je da poričete.“

„Ne razumem vas“, ponovi sada već odlučnije čovečuljak.

Prešao sam na žovijalan, gotovo prijateljski ton. „Čujte, gospodine Zaturecki, ništa vam ne zameram. I ja sam ženskaroš i razumem vas. Na vašem mestu i ja bih uznemiravao tako lepu devojkicu kada bih se našao sa njom sam u stanu, a ona bila naga ispod balon-mantila.“

„To je uvreda!“, preblede čovečuljak.

„Ne, to je istina, gospodine Zaturecki.“

„To vam je ta dama kazala?“

„Ona preda mnom nema tajni.“

„Druže asistente, to je uvreda. Ja sam oženjen čovek. Imam ženu! I decu!“ Čovečuljak je iskoračio, tako da sam morao da ustuknem.

„Utoliko gore, gospodine Zaturecki.“

„Kako to mislite, utoliko gore?“

„Lepo, biti oženjen čovek, to je za zavodnika otežavajuća okolnost.“

„Ovu izjavu ćete povući!“, zapretio je gospodin Zaturecki.

„Dobro“, dopustio sam. „Biti oženjen zaista nije uvek otežavajuća okolnost za zavodnika. To ponekad može i svašta opravdavati. Ali nije o tome reč. Kazao sam vam da se na vas nimalo ne ljutim i da vas potpuno razumem. Samo

jedno ne mogu da shvatim. Kako možete od čoveka čiju ste devojkę poželeli tražiti i recenziju?“

„Druęe asistente! Tu recenziju od vas traži doktor Kalousek, urednik časopisa akademije nauka *Likovna misao*. I vi tu recenziju morate napisati!“

„Birajte! Recenzija ili devojkа? I jedno i drugo ne smete tražiti.“

„Druęe, kako se to ponašate!“, povikao je gospodin Zaturecki u očajničkom gnevу.

Čudno, odjednom mi se učinilo kao da je gospodin Zaturecki zaista hteo da zavede moju Klaru. Uzavreo sam i povikao: „Vi se još usuđujete da me opominjete? Vi, koji bi trebalo da mi se ovde pred drugaricom sekretaricom smesta izvinite!?“

Okrenuo sam gospodinu Zatureckom leđa, a on se, potpuno skršen, oteturaо napоје.

„Najzad“, odahnuo sam kao pobednik posle teške bitke i rekao gospođi Mariji: „Sada, valjda, tu recenziju više od mene neće tražiti.“

Gospođa Marija se смеšila, a zatim me бојаžljivo upita: „A zbog čega zapravo неćете da napišете tu recenziju?“

„Zato, Marija, što rad koji je ovaj napisao ni pas s maslom ne bi pojeo!“

„A zašto to onda ne napišете u recenziji?“

„A zašto da napišem?“, odgovorih. „Zbog čega da sebi stvaram neprijatelje?“ Ali samo što sam to izgovorio, već postadoh svestan da je gospodin Zaturecki sada ionako moj neprijatelj i da je moja bitka da ne napišem recenziju bila besmislena i izlišna, ali, nažalost, bitka koju više nije moguće zaustaviti niti opozvati.

Gospođa Marija me je pogledala sa strpljivim osmehom kojim žene prate dečje ludorije; odjednom, vrata se otvoriše i u njima se pojavi gospodin Zaturecki sa ispruženom rukom:

„Ne ja! Vi se meni morate izviniti!“

To je povikao drhtavim glasom i ponovo nestao.

7

Ne sećam se više tačno da li sam istog dana ili nekoliko dana kasnije pronašao u svom sandučetu pismo bez adrese. U pismu je nezgrapnim, tako reći nepismenim rukopisom bilo napisano:

Uvažena! Dodite kod mene zbog uvrede mog supruga u nedelju. Biću celog dana kod kuće. Ako ne dođete, biću prinuđena da preduzmem odgovarajuće mere. Ana Zaturecka, Prag, 3, Dalimilova 14.

Klara se prepala i počela da govori o nekakvoj mojoj krivici. Odmahnuo sam rukom i izjavio kako je smisao života zabavljati se životom, i ako je život za to suviše lenj, ne preostaje nam drugo nego da ga malo podbodemo. Čovek mora neprestano da osedlava događaje, te strelovite kobilice, bez kojih bi puzio kroz prašinu kao umoran pešak. Kada je Klara izjavila da ne želi da osedlava događaje, uverio sam je da se sa gospodom Zaturecki i njenim suprugom nikada neće sresti i da ću događaj, u čije sam sedlo uskočio, lako sâm savladati.

Ujutru, kada smo izlazili iz kuće, zaustavio nas je kućepazitelj. Kućepazitelj nije neprijatelj. Nekada sam ga mudro potplatilo pedeseticom i od tada sam živio u prijatnom uverenju kako je naučio da o meni ništa ne zna i da ne doliva ulje na vatru lomače koju mi ovdašnji neprijatelji neprestano pripremaju.

„Juče su vas tražile dve osobe“, saopštio je.

„Koje osobe?“

„Jedan malecki, sa ženskom.“

„Kako je izgledala ta ženska?“

„Veća od njega za dve glave! Strašno energična. Stroga. Pita za sve.“ Okrenuo se prema Klari. „Najviše za vas. Ko ste i kako se zovete.“

„Zaboga, šta ste joj kazali?“ , promucala je Klara.

„Ništa. Šta imam da joj kažem? Otkud ja znam ko dolazi kod gospodina asistenta? Kazao sam joj da kod njega svake večeri dolazi druga.“

„Sjajno“, pohvalio sam ga i izvadio deseticu iz džepa. „Samo nastavite!“

„Ne boj se“, kazao sam kasnije Klari, „u nedelju nećeš izlaziti i niko te neće naći.“

Došla je nedelja, a posle nedelje ponedeljak, utorak, sreda; ništa se nije dogodilo. „Vidiš?“, rekao sam Klari.

Ali došao je i četvrtak. Pričao sam studentima na uobičajenom tajnom času o tome kako su mladi fovisti vatreno i nesebično sarađivali u oslobađanju boje od njene nekadašnje impresionističke deskripcije, kada je gospođa Marija otvorila vrata i prošaputala:

„Traži vas supruga onog Zatureckog.“

„Ali ja nisam tu“, rekoх, „pokažite joj raspored.“

Gospođa Marija je zavrtela glavom.

„To sam joj i kazala, ali ona je zavirila u vaš kabinet i videla mantil na vešalici. Upravo je prolazio docent Zeleni i potvrdio da je mantil vaš. I sada vas ona čeka u hodniku.“

Kad bi sudbina umela sistematičnije da me proganja, možda bi od mene nešto postalo. Slepа ulica je mesto mojih najlepših inspiracija. Zamolio sam svog omiljenog studenta:

„Budite dobri i učinite mi malu uslugu. Pođite u moj kabinet, obucite moj mantil i izađite u njemu iz zgrade. Jedna žena će pokušavati da vam dokaže kako ste vi, u stvari, ja, ali vaš zadatak je da to nikako ne prihvatite.“

Student je pošao i vratio se otprilike za četvrt časa. Javio je da je zadatak izvršen, vazduh čist, a žena van zgrade.

Ovog puta sam pobedio.

Ali zatim je došao petak i Klara se posle podne vratila sa posla; drhtala je.

Vaspitani gospodin, koji u lepom modnom salonu prima mušterije, iznenada je otvorio vrata radionice iza radnje, u kojoj sa još petnaest krojačica nad šivaćom mašinom radi i moja Klara, i povikao: „Da li neka od vas stanuje u Puškinovoj broj 5?“

Klara je dobro znala o kome je reč jer je Puškinova broj 5 moja adresa. Ali već usvojena opreznost navela je Klaru da se ne javi jer zna da kod mene stanuje „na crno“ i da se to nikoga ne tiče. „To sam joj i kazao“, rekao je uglađeni gospodin kada se nijedna krojačica nije javila, a zatim je otišao. Klara je kasnije saznala da ga je neki strogi ženski glas preko telefona primorao da pregleda adresar zaposlenih i četvrt časa ga uveravao kako u salonu mora biti zaposlena devojka iz Puškinove ulice broj 5.

Senka gospođe Zaturecki pala je na našu idiličnu mansardu.

„Ali kako je mogla saznati gde radiš? Ta niko o tebi u ovoj zgradi ništa ne zna!“, vikao sam.

Da, stvarno sam bio ubeđen da o nama niko ništa ne zna. Živeo sam kao čudak koji se zanosi da živi neopažen iza visokog zida, zaboravljajući sve vreme samo jednu pojedinost: da je taj zid od providnog stakla.

Podmićivao sam kućepazitelja kako ne bi odao da Klara kod mene stanuje, primoravao sam Klaru da živi u strogoj tajnosti, a u isto vreme je cela zgrada znala za nju. Bilo je dovoljno što je jednom neoprezno popričala sa podstanarkom sa drugog sprata – i znalo se gde je zaposlena.

Nismo ni slutili da je naš život odavno bio otkriven. Za naše progonitelje još je ostalo skriveno samo Klarino ime i zatim sitnica: da Klara kod mene stanuje neprijavljena. Te dve tajne omogućavale su nam da još uvek izmičemo gospođi Zaturecki, koja je svoju bitku povelala dosledno i metodično, od čega me je podilazila jeza.

Shvatio sam da stvari postaju ozbiljne i da je konj moga događaja proketo osedlan.

8

To je bilo u petak. A kada se Klara u subotu vratila s posla, opet je drhtala. Evo šta se dogodilo:

Gospođa Zaturecki uputila se sa svojim suprugom u modnu kuću u koju je prethodnog dana telefonirala i zahtevala od poslovođe dozvolu da sa suprugom obiđe radionicu i proveriti lica svih prisutnih krojačica. Poslovođa se, doduše, začudio takvoj želji, ali gospođa Zaturecki držala se tako da nije bilo moguće odbiti je. Govorila je nešto veoma mračno o uvredi, uništenoj egzistenciji i o sudu. Gospodin Zaturecki je stajao pored nje, natmuren i ćutljiv.

Dakle, uveli su ih u radionicu. Krojačice su ravnodušno podigle glave, a Klara je prepoznala čovečuljka; prebledela je i brzo, sa upadljivom neupadljivošću, nastavila da šije.

„Izvolite“, rekao je poslovođa s ljubaznom ironijom ukočenim gostima, tako da je gospođa Zaturecki shvatila da mora sama preuzeti inicijativu; zato je naredila suprug: „Sada gledaj!“ Gospodin Zaturecki je podigao natmuren pogled. „Da li je to neka od njih?“, upitala je šapatom gospođa Zaturecki.

Gospodin Zaturecki, očigledno, ni pored svojih naočarica nije mogao da jasno vidi veliku prostoriju, uostalom, veoma nepreglednu i punu tkanina i haljina što su visile sa dugih vodoravnih šipki, sa nemirnim krojačicama koje nisu lepo sedele, okrenute čelom prema ulazu, već su se okretale, saginjale, vrtele, ustajale i nehotice sklanjale lica u stranu. Morao je zato da iskorači i sam pogleda svaku u lice.

Kada su žene shvatile da ih čovek ispitivački posmatra – i to neko tako neugledan i neprivlačan – bile su, duboko u sebi povređene i počele su tiho da protestuju podsmehom i gundanjem. Jedna od njih, snažna i mlada devojkica, drsko je uzviknula: „Ovaj, izgleda, po celom Pragu traži bitangu koja ga je ostavila u drugom stanju!“

Na oba supružnika sasuo se bučan, grub ženski podsmeh, a oni su stajali usred tog smeha, zaplašeni i tvrdoglavi, sa nekakvim čudnim dostojanstvom.

„Mamice!“, povikala je ponovo ona drska devojkica na gospođu Zaturecki, „rđavo čuvate svog sinčića! Takvog lepog dečkića ja uopšte ne bih puštala od kuće!“

„Traži dalje“, šaputala je gospođa Zaturecki svom mužu, a on je natmureno i tiho išao dalje, korak po korak, kao kroz uličicu uvreda i udaraca, ali je ipak išao uporno, ne izostavljajući ni jedno jedino lice.

Poslovođa se sve vreme nepristrasno osmehivao; poznavao je svoje krojačice i znao je da je pred njima nemoćan; zato se pravio da ne čuje njihovu viku i upitao je gospodina Zatureckog: „A kako, molim vas, ta žena treba, zapravo, da izgleda?“

Gospodin Zaturecki se okrenuo prema poslovođi i sporo i važno izjavio: „Bila je lepa... bila je veoma lepa...“

Za to vreme Klara se zgurila u uglu, odvajajući se od svih razgoropađenih žena svojim nemirom, sagnutom glavom i upornom marljivošću. Ah, kako je rđavo glumila

neupadljivost i beznačajnost! A gospodin Zaturecki je već bio samo jedan korak od nje i tek što joj nije zavirio u lice!

„To nije dovoljno“, odgovori ljubazni drug poslovođa gospodinu Zatureckom, „ako se samo sećate da je bila lepa. Ima mnogo lepih žena! Da li je bila mala ili visoka?“

„Visoka“, odgovori gospodin Zaturecki.

„Crnka ili plavuša?“

Gospodin Zaturecki se zamisli i reče: „Plavuša.“

Ovaj deo priče mogao bi da posluži kao parabola o moći lepote. Kada je gospodin Zaturecki prvi put kod mene ugledao Klaru, bio je tako zasenjen njenom lepotom da zapravo Klaru nije ni video. Lepota je ispred nje postavila nekakvu neprozirnu zavesu. Zavesu svetlosti, koja je kao veo skrivala Klaru.

Naime, Klara nije ni visoka ni plavuša. To je samo unutrašnja veličina lepote u očima gospodina Zatureckog pozajmila Klari privid fizičke veličine. I sjaj te lepote dao je Klarinoj kosi privid boje zlata. I kada je na kraju inspekcije čovečuljak stigao u ugao prostorije, u kojem se Klara, obučena u smeđi radni mantil, grčevito naginjala nad delovima nekakve suknje, nije je prepoznao. Nije prepoznao Klaru jer je nikada nije ni video.

9

Kada je Klara nepovezano i jedva razumljivo ispričala ovaj događaj, rekao sam: „Vidiš, imamo sreće.“

Ali, Klara me je jecajući napala: „Kakva sreća, ako me danas nisu uhvatili, uhvatiće me sutrađan.“

„E, to bih voleo da vidim – kako?“

„Doći će po mene ovamo, kod tebe.“

„Nikoga ja ovamo ne puštam.“

„A šta ako stignu sa milicijom? Ili ako navale na tebe a ti priznaš ko sam? Pominjala je sud, tužiće me zbog klevete.“

„Molim te, ismejaću ih: sve je to bila šala i zavrtlavanje.“

„Danas nije vreme za šale, danas se sve uzima ozbiljno; ka-
zaće da sam namerno htela da ga ocrnim. Kada ga samo vide,
zar će poverovati da bi zaista mogao dosađivati nekoj ženi?“

„Klara, u pravu si“, složio sam se, „zatvor ti sleduje. Ali,
pogledaj, Karel Havlíček Borovský* bio je takođe u hapsu, a
dokle je stigao: morala si o njemu da učiš u školi.“

„Ne trućaj“, odvrtila je Klara, „poznato ti je da ne stojim
dobro, dovoljno je da stignem pred disciplinsku komisiju i
sve će mi upisati u karakteristiku; nikada više neću moći da se
iščupam iz radionice; uostalom, baš bih želela da znam kako
stoje stvari s tim mestom manekenke, koje mi obećavaš, a što
se tiče spavanja kod tebe, to više ne dolazi u obzir jer se bojim
da me ovde ne nađu; danas se opet vraćam u Čelakovice.“

To je bio prvi razgovor.

Istog popodneva, posle sastanka saveta katedre, vodio
sam i drugi razgovor.

Šef katedre, sedokosi istoričar umetnosti i mudar čovek,
pozvao me je u svoj kabinet.

„Nadam se da vam je jasno – studija koju ste nedavno
objavili nije vam mnogo pomogla“, rekao je.

„Da, to mi je poznato“, potvrdio sam.

„Mnogi profesori misle da se studija odnosi na njih, a
rektor smatra da je reč o napadu na njegova shvatanja.“

„Šta da se radi“, kazao sam.

* Karel Havlíček Borovský (1821–1856), češki pesnik, publicista i
književni kritičar; duhovito je ismevao apsolutizam, crkvu i panslavi-
zam; više puta bio pred sudom zbog kršenja zakona o štampi; od 1851.
do 1855. godine živio je u izgnanstvu u tirolskom gradiću Briksenu.
(Prim. prev.)

„Ništa“, rekao je profesor, „ali vama je istekao trogodišnji rok stručne asistenture i za vaše mesto je raspisan konkurs. Naravno, običaj je da komisija da prednost onome ko već radi na fakultetu, ali da li verujete da će ovaj običaj biti potvrđen i u vašem slučaju? No nisam hteo o tome da govorim. Vama je do sada išlo u prilog to što pošteno predajete, što ste omiljeni kod studenata i što ste ih nečemu naučili. Međutim, sada se više ni na to ne možete osloniti. Rektor mi je saopštio da već četiri meseca ne držite predavanja. I to bez ikakvog opravdanja. Već bi samo to bilo dovoljno da dobijete trenutno otkaz.“

Objasnio sam profesoru kako nisam izostao ni sa jednog časa, da je sve to bila šala, i ispričao sam mu celu priču o gospodinu Zatureckom i Klari.

„Dobro, ja vam verujem“, rekao je profesor, „ali šta to vredi? Ja vam verujem, ali danas ceo fakultet govori kako ništa ne radite. O tome je već bilo reči na savetu, a i sinoć na rektorskom kolegijumu.“

„Ali zašto najpre nisu razgovarali sa mnom?“

„O čemu? Njima je sve jasno. Sada samo povezuju vaše ranije delovanje na fakultetu i traže veze između vaše prošlosti i sadašnjice.“

„Šta mogu naći rđavo u mojoj prošlosti? Ta vi sami znate koliko volim svoj posao! Nikad nisam lenstvovao! Moja je savest čista.“

„Život svakog čoveka veoma je višeznačan“, kazao je profesor: „Prošlost svakoga od nas moguće je s jednakim uspehom podesiti za biografiju omiljenog državnika ili za biografiju zločinca. Pogledajte malo bolje vaš lični slučaj. Niko ne poriče da volite svoj posao. Ali niste baš često dolazili na sastanke, a i kada ste dolazili, uglavnom ste ćutali. Niko zapravo nije mogao znati šta stvarno mislite. I sam

se sećam kako ste se više puta, kada se radilo o važnim stvarima, iznenada šalili, što je izazivalo zbunjenost. Ta zbunjenost, naravno, bila je odmah zaboravljena, ali danas, iščepkana iz prošlosti, naglo dobija tačan smisao. Setite se kako su vas na fakultetu jurile razne žene i kako ste se od njih neprestano skrivali. Ili, najzad, vaša poslednja studija, za koju svako ko zaželi može tvrditi da je pisana sa sumnjivih pozicija. Naravno, to su sve same sitnice; dovoljno je, međutim, osvetliti ih vašim sadašnjim deliktom da bi odjednom bile povezane u celinu koja rečito svedoči o vašem karakteru i stavu.“

„Ali, molim vas, kakav delikt!“, povikao sam: „Izložicu stvari, pred svima, onako kako su se odigrale: ako su ljudi ljudi, moraju se svemu tome, ipak, smejati.“

„Tako vi mislite. Ali samo ćete saznati da ljudi ili nisu ljudi ili vi niste znali kakvi su ljudi. Niko se neće smejati. Ako im izložite sve kako je bilo, pokazaće se kako ne samo da niste izvršavali svoje obaveze, zapisane u rasporedu, da niste, znači, radili ono što je trebalo da radite, nego da ste povrh svega predavali tajno, naime, da ste radili ono što nije trebalo da radite. Pokazaće se kako ste vređali nekakvog čoveka koji je od vas tražio pomoć. Pokazaće se kako vaš privatni život nije ispravan jer kod vas stanuje neprijavljena nekakva mlada devojkica, a to će veoma rđavo uticati na stav predsednice saveta. Stvar će se razliti i ko zna kakve će se još priče javiti, dobrodošle onima koje su uznemirila vaša shvatanja, ali ih je sramota da vam se zbog njih suprotstave.“

Znao sam da profesor ne želi da me zastrašuje, niti da me vara, ali smatrao sam da je čudak i nisam hteo da podlegnem njegovom skepticizmu. Afera sa gospodinom Zatureckim zavlčila mi se ispod noktiju, ali me još uvek nije umorila. Ta ja sam osedlao tog konja; ne mogu sada dozvoliti da mi

istrigne dizgine iz ruku i odnese me kuda on hoće. Bio sam spreman da se sa njim nosim.

A konj borbu nije izbegavao. Kad sam došao kući, u poštanskom sandučetu čekao me je poziv na sastanak uličnog odbora.

10

Ulični odbor zaseda u neakvoj bivšoj radnjici, iza dugačkog stola. Proseđi muškarac s naočaricama i uvučenom bradom ponudio mi je stolicu. Zahvalio sam i seo, a isti čovek je počeo da govori. Obavestio me je kako me ulični odbor već duže vreme prati, da veoma dobro znaju kako je moj privatni život neuredan; to ostavlja veoma rđav utisak na moju okolinu; stanari iz moje zgrade su se već jednom žalili na mene jer nisu mogli celu noć da spavaju zbog galame u mom stanu; sve je to dovoljno da ulični odbor stvori o meni odgovarajuću sliku. I sada, kao vrhunac svega, uličnom odboru obratila se za pomoć drugarica Zaturecki, supruga naučnog radnika. O naučnom delu njenog supruga trebalo je da napišem recenziju još pre pola godine, nisam to uradio, iako dobro znam da od moje ocene zavisi sudbina pomenu-tog naučnog dela.

„Molim vas, kakvo naučno delo!“, prekinuo sam muškarca sa uvučenom bradom. „To je papazjanija od prepisanih misli!“

„Zanimljivo, druže“, umešala se sada u razgovor i mondenski obučena tridesetogodišnja plavuša, na čijem je licu (verovatno jednom zauvek) bio zalepljen blistav osmeh. „Dozvolite da vas upitam: koja je vaša stručna oblast?“

„Ja sam likovni teoretičar.“

„A drug Zaturecki?“

„Ne znam. Verovatno pokušava nešto slično.“

„Vidite“, obratila se plavuša oduševljeno ostalim članovima odbora, „drug u radniku iz iste struke ne vidi druga, nego konkurenta.“

„Da nastavim“, rekao je muškarac sa uvučenom bradom, „drugarica Zaturecki nam je kazala da vas je njen suprug posetio u stanu i da je tamo sreo nekakvu ženu. Ta je žena zatim kod vas oklevetala gospodina Zatureckog da je navodno hteo da je seksualno uznemirava. Drugarica Zaturecki, međutim, poseduje neoborive dokaze da njen muž za tako nešto nije sposoban. Hoće da sazna ime te žene, koja je oklevetala njenog muža, da bi mogla predati stvar disciplinskoj komisiji narodnog odbora, jer je lažna optužba nanela njenom mužu egzistencijalnu štetu.“

Još jednom sam pokušao da ovoj smešnoj aferi otupim njenu neprimerenu oštricu. „Pogledajte, drugovi“, rekoh, „sve to nije vredno tolikog truda. Ne može biti reči o nekakvoj egzistencijalnoj šteti. Taj rad je tako slab da ga ja, niti bilo ko drugi, uopšte ne mogu preporučiti. A ako je između te žene i gospodina Zatureckog došlo do nekakvog nesporazuma, to ne bi trebalo da bude povod za sazivanje sastanka.“

„Srećom, o našim sastancima, druže, nećeš ti odlučivati“, odgovorio mi je muškarac sa uvučenom bradom. „I ako sada tvrdiš da je rad druga Zatureckog loš, onda je jasno da je posredi samo osveta. Drugarica Zaturecki nam je dala da pročitamo pismo koje si uputio njenom suprugu posle čitanja njegovog rada.“

„Da, ali u tom pismu ne kažem ni jednu jedinu reč o tome kakav je taj rad.“

„To je tačno. Ali pišeš da bi mu rado pomogao; iz tvog pisma jasno proizlazi da ceniš rad druga Zatureckog. A sada

izjavljuješ da je taj rad papazjanija. Zbog čega mu to nisi tada napisao? Zbog čega mu to odmah nisi kazao u lice?“

„Drug ima dva lica“, dodala je plavuša.

U tom trenutku se u razgovor umešala starija žena sa trajnom ondulacijom (i sa izrazom požrtvovane spremnosti da viri u tuđe živote) i prešla odmah na glavnu stvar: „Druže, treba da nam kažeš ime žene koju je gospodin Zaturecki sreo u tvom stanu.“

Video sam da nije u mojoj moći da celoj aferi oduzmem njenu besmisleni ozbiljnost i da mi preostaje samo jedno: da prikrijem tragove, da ih odvučem od Klare kao što jarebica odvlači psa tragača od svog gnezda, nudeći mu svoje telo umesto tela svoje mladunčadi.

„To će teže ići“, izjavio sam, „jer ja ne pamtim njeno ime!“

„Zar ne pamtiš ime žene sa kojom živiš?“, upitala je žena sa ondulacijom.

„Ranije sam sva ta imena zapisivao, ali posle mi je to izgledalo glupo i okanio sam se beleženja. A na pamćenje se čovek ne može osloniti.“

„Vi se, druže, izgleda, uzorno odnosite prema ženama“, primetila je plavuša.

„Možda bih se i setio, ali tek ako razmislim. Da li možda znate datum posete gospodina Zatureckog?“

„Molim, to je bilo...“, tražio je muškarac sa uvučenom bradom u svojim hartijama, „četnaestog, u sredu po podne.“

„U sredu... četnaestog... čekajte...“, zagnjurio sam lice u dlanove i zamislio se. „Setio sam se. To je bila Helena.“ Video sam kako svi napeto zure u moje usne.

„Helena... i dalje?“

„Dalje? To, nažalost, ne znam. Nisam ni hteo da je pitam. U stvari, da budem sasvim iskren, nisam siguran ni da li se